

Hoornders ontwerpen hun eigen omgevingsplan

Den Hoorn: een dorp van amper duizend inwoners op het waddeneiland Texel, waar zich in 2005-2006 een prachtig proces voltrok. In een klein jaar tijd lag er een concreet dorpsontwikkelingsplan, met de eigen cultuurhistorie als uitgangspunt en kompas. Een plan waar alle dorpsbewoners aan hebben meegedacht. Vernieuwende projecten komen nu van de grond waarvoor bewoners zelf de mouwen willen opstropen. Geen inspraakprocedures, geen bezwaarschriften. Een lesje in burgerparticipatie.

Wat ging eraan vooraf

Groot onderhoud nodig

Het begon in 2002 met een beleidsplan van de provincie Noord-Holland: *De toekomst van Texel, Structuurvisie 2020*. Deze structuurvisie gaat uit van gerichte toekomstplannen per dorp. Tijdens een openbare vergadering van de dorpscommissie in Den Hoorn eind 2002 gaven mensen zich op voor een openbare werkgroep die dit dorpsplan wel wilde uitwerken. De werkgroep bestond uit agrariërs, ondernemers, een natuuroppzichter, een journalist, een predikant, een gepensioneerde inwoner en twee bestuursleden van de dorpscommissie. Prettige omstandigheid: alle belangengroepen waren in de werkgroep vertegenwoordigd.

Begin 2003 kwam deze groep een aantal avonden bij elkaar. Elke avond stond in het teken van een specifiek onderwerp: bedrijvigheid, natuur, landbouw, woningbouw en welzijn, en werd ingeleid door een kenner die daarvoor was gevraagd. Tijdens deze avonden analyseerde de werkgroep de situatie van het dorp en kwam van daaruit met suggesties voor de toekomst. Daarbij ging het steeds om hoofdlijnen: hoe willen we dat Den Hoorn en 't Horntje eruit zien in 2020? In 2004 mondden deze sessies uit in een toekomstschets 'Den Hoorn, groot in het klein' die besproken werd met het dorp en die daarna door de dorpscommissie werd gepresenteerd aan de gemeenteraad.

In hoofdlijnen kwam de toekomstschets erop neer dat Den Hoorn een fijn dorp is om te wonen, dat er eigenlijk niet te veel moet worden veranderd, maar dat wel rekening moet worden gehouden met bedreigingen als de vergrijzing en een afname van het toerisme. Om het dorp ook in de nabije toekomst vitaal te houden en aantrekkelijk voor inwoners en gasten, was 'groot onderhoud' nodig, verwoordde Herman Ridderinkhof, voorzitter van de dorpscommissie, de uitdaging waarvoor Den Hoorn zich zag gesteld. (bron: Texelse Courant 5 december 2006)

Sterke binding met het dorp

In het voorjaar van 2005 kreeg de bevolking van Texel een enquête over leefbaarheid en welzijn in de brievenbus in het kader van Texel Vitaal. Thema: welke voorzieningen zijn er nodig om de inwoners in eigen dorp zo lang mogelijk zelfstandig te laten functioneren? De helft van de inwoners vulde de enquête in. In juli 2005 lagen de rapporten bij de kassa van de supermarkt, om gratis mee te nemen voor elke inwoner die dat wilde.

Conclusies waren vooral: behoud de school, behoud de supermarkt, trek jonge gezinnen aan, geef ons een functioneler dorpshuis, leg het bezit van tweede woningen aan banden, bouw betaalbare starterswoningen, breid het openbaar vervoer uit voor ouderen, zorg voor activiteiten en een plek voor tieners en jongeren.

Opvallend is dat veel jongeren wel graag in Den Hoorn begraven willen worden. Er blijkt dus een sterke binding met het dorp. Er blijkt ook een groot aantal (latente) vrijwilligers rond te

lopen, van alle leeftijden. Vrijwilligers bieden zich aan voor het rijden van een buurt- of belbus of voor tuinonderhoud.

Ondernemers bezorgd

Tegelijkertijd was in het voorjaar van 2005 ook het Loodsproject gestart, een werkgroep op initiatief van de Hoornder ondernemers. De ondernemers maakten zich zorgen over de neergaande lijn van het toerisme in Den Hoorn. De ondernemers somden in een SWOT-analyse op: Den Hoorn is een authentiek en gaaf boerendorp met karakteristieke stolpboerderijen, natuurgebieden, strand, duinen en bos en weilanden met akkerbouw, bloembollen, schapen en koeien. Maar veel accommodaties zijn verouderd, het landschap verrommelt en de nieuwbouw is lelijk. Geen wonder dat de toeristen wegblijven. Daarbij is het seizoen in Den Hoorn veel te kort en weersafhankelijk. Er moet iets gebeuren.

Iedereen in de werkgroep was er goed van doordrongen dat het toeristisch product niet alleen afhangt van accommodaties en het weer, maar óók van de kwaliteit van het landschap, de natuurgebieden en de infrastructuur. En ook van de gastvrijheid van de bewoners. En die hangt weer af van hun eigen welbevinden. 'Is het welbevinden van ons, als Hoornders, over onze leefomgeving goed dan is er veelal van nature een hartelijk woord voor de bezoekers van ons dorp' schrijven de initiatiefnemers.

Het werd al snel duidelijk dat de economische versterking van Den Hoorn een zaak is die alle inwoners aangaat. Het valt de ondernemers zelf op dat zij in grote lijn blijken te kiezen voor duurzame ontwikkeling. De verklaring: bedrijven gaan hier vaak over van de ene generatie op de andere. Dan ontwikkel je als vanzelf een visie die ook rekening houdt met de gevolgen op de langere termijn.

Vol enthousiasme ging de werkgroep Het Loodsproject aan de slag. De werkgroep, die aangestuurd werd door de dorpscommissie, moest projecten bedenken om de kwaliteit van het dorp te verbeteren. Ook in deze werkgroep waren alle belangen vertegenwoordigd. Want het motto was: "projecten zijn alleen interessant als ze goed zijn voor ons allemaal: Hoornders en toeristen!"

Hoe verliep het

Juli 2005: Bewoners opgeroepen om mee te denken

Het dorpsblad de Hoornder komt uit met een speciale editie met een voorwoord van de dorpscommissie. Deze uitgave is geheel gewijd aan de ontwikkelingen die er sinds de dorpsvisie "Den Hoorn: Groot in het Klein" hebben plaatsgevonden. Dat is nogal wat.

De provincie Noord-Holland en de gemeente Texel Den Hoorn kennen namelijk subsidie toe om een adviesbureau in te huren voor het opstellen van een dorpsomgevingsplan. Daarmee krijgt het dorp dus de unieke kans om samen te werken met een professioneel team landschapsarchitecten, als eerste dorp van de provincie. Deze projecten zullen bovendien gerealiseerd worden.

Herman Ridderinkhof, voorzitter van de dorpscommissie en van het Loodsteam: "Hoe dit ineens zo snel kon gaan? Op de veerboot waren we per ongeluk de gedeputeerde van Noord-Holland tegen het lijf gelopen. Wat bleek: onder het motto 'culturele planologie' was er een pot voor experimenten. Hij was gecharmeerd van ons idee om bottom up plannen te maken

voor ons dorp. Hij had ook tabak van alle bezwaarprocedures altijd en overal. Hopen op meer draagvlak. Burgers meer betrekken bij de planvorming!

En toen moest toevallig ook net het bestemmingsplan Buitengebied herzien worden. De gedeputeerde zei letterlijk: "Als er nú plannen komen die breed gedragen worden door de bevolking, *zullen* we die opnemen in de bestemmingsplannen. Voilà de gouden kans! Maar dan moesten het wel ideeën zijn die passen bij de historie van het dorp."

De krant roept de bewoners op tot betrokkenheid: "Tot nu toe zitten we op eenzelfde spoor als het Drentse Dorp Buinen. Daar zijn miljoenen Euro's binnengehaald om de plannen daadwerkelijk te realiseren. Niet in de laatste plaats door de voortvarende aanpak van de dorpingen zelf. Voor ons is het nu de tijd. Deze kans krijgen we maar een keer. Vandaar dat we u oproepen met ons mee te denken."

Augustus 2005: opdracht formuleren

De werkgroep Loodsproject komt bijeen om de opdracht voor een adviesbureau te formuleren. Belangstellenden zijn van harte welkom.

Oktober 2005: keuze landschapsarchitecten

In september nodigt de provincie drie landschapsarchitectenbureaus uit om een voorstel te doen. Begin oktober kiezen de provincie, de gemeente en de werkgroep het Loodsproject voor bureau Parklaan uit Den Bosch.

December 2005: enquête

Rond kerstmis 2005 bogen de Hoorners zich over een grote enquête, waarin ze konden aangeven hoe het dorp er volgens hen over pakweg tien tot vijftien jaar moet uitzien. Ook konden ze suggesties doen voor grote en kleine projecten en aangeven of ze persoonlijk in gesprek wilden gaan met de ontwerpers. Den Hoorn telt 300 à 400 gezinnen, van de 400 enquêtes kwamen er meer dan 100 terug. Dertig bewoners gaven aan dat ze in gesprek wilden. De relatief hoge respons geeft de betrokkenheid van de bewoners aan. Opvallend was dat de helft van de enquête anoniem werd teruggestuurd. Mensen wilden de problematiek wel benoemen, maar elkaar niet kwetsen. "Je komt elkaar toch steeds weer tegen".

Januari -maart 2006: opstellen dorpsontwikkelingsplan

In januari 2006 begon een serie bijeenkomsten, waarbij onder leiding van de landschapsarchitecten van Parklaan werd gebrainstormd en gediscussieerd, verbanden werden gelegd en hoofdzaken van bijzaken werden gescheiden.

Opvallend daarbij was de grote betrokkenheid van de inwoners, hoewel de stemming nog afwachtend was. Ridderinkhof: "Een aantal van hen gelooft niet dat er echt geluisterd zal worden. "Dat kan toch niet", hoor ik veel om me heen. Ze zijn murw van alle regels. Texelaars houden niet van regels, hun grondhouding is: "Den Haag moet zich niet met ons bemoeien." Maar de meesten zien hierin wel een kans. Nee heb je, ja kun je krijgen."

Werkendeweg ontstond er een visie op ontwikkeling vanuit de dorpsgemeenschap zelf. Zoals verwacht deden de meeste ondernemers mee, maar ook veel agrariërs dachten mee over hun eigen toekomst, terwijl er bovendien een apart groepje ontstond dat over een impuls voor de cultuur nadacht.

Impressie van de bijeenkomsten

Geen Orvelte

Werk nam in de gesprekken een belangrijke plaats in, het dorp moet volgens de inwoners geen openluchtmuseum worden. Het dorpje Orvelte in Drenthe is een schrikbeeld: "Daar fietsen mensen alleen maar doorheen om aapjes te kijken". Iemand verwoordt het belangrijkste spanningsveld als volgt: "We zijn voor werk afhankelijk van toerisme, maar we willen onszelf niet weggeven. We moeten niet "verkermissen" zoals De Koog. Onze eigenheid is tegelijkertijd ons onderscheidend vermogen. Schapen, bloembollen, tuunwallen: daar komen toeristen voor. Daar voelen we ons ook goed bij. Maar boeren moeten hier ook leven. Kunnen we niet een nieuw beroep "cultuurbeheerder" creëren? Dan betalen we het salaris met zijn allen.

Concept nodig

Een boer verwoordt zijn standpunt: "Je onderneemt hier niet puur voor de winst, je houdt rekening met het landschap en de bewoners. Dat wil je. Als je in deze omgeving boert zoek je het niet meer in rijden in een grote Mercedes. Je kiest voor een manier van leven. Groeien kan je hier niet meer in de grootte, wel in kwaliteit."

Boeren, kleine nijverheidsbedrijfjes, toeristenbedrijven: we zijn eigenlijk elkaars product. Iedereen moet zich happy voelen met die toerist. Dan wordt ieder een ambassadeur voor de anderen.

Conclusie: Den Hoorn heeft een (marketing-)concept nodig waarin landbouw en toerisme als één thema worden behandeld. Daarvoor moeten we vragen beantwoorden als: waarin zijn wij bijzonder? Voor wie willen we bijzonder zijn? Waarin willen we bijzonder zijn? Antwoorden op die vragen leiden tot een concept. Bij het vormgeven van onze activiteiten, van landbouw tot recreatie, moeten we vanuit dat concept denken. Resultaat: "het dorp valt als een jas om ons heen, zowel om de toerist heen als om onszelf".

Echtheid voorop

Voor de uitvoering is duidelijk: de overheid moet niet te veel willen reguleren. Als de gemeente zegt "opruimen" doet een Texelaar het juist niet. Pressie werkt hier niet, we moeten het samen willen. Vanuit de verenigingsgedachte. En de oplossingen moeten vooral echt zijn. Bewoners vertellen glimlachend over oude boerenpaden en kerkepaden, dat je vroeger met een plank over een kreekje moest. Dat is echt, er moeten geen neppaden gecreëerd worden die er nooit geweest zijn.

Jana Plug en Arie-Jan Plug van viskotter TX 93 zijn op Texel komen wonen omdat het hier nog niet lijkt op 'Saint Tropez' zoals in Noordwijk en Katwijk, waar ze vandaan 'gevlucht' zijn. Daar is de dorpskern gesloopt en zijn er in hun beleving nog slechts buitenwijken, waar iemand een week dood in huis kan liggen zonder dat iemand het door heeft. In Den Hoorn vinden ze het heerlijk wonen. Hier heeft men nog wat voor elkaar over, men informeert naar elkaar. Hier groet iedereen elkaar, hier loopt de buurvrouw gewoon naar binnen als ze licht ziet branden. Zoals vroeger in hun jeugd in Katwijk. Maar door de vele tweede huisjes is Den Hoorn ook een winterslaapdorp aan het worden, dat houdt hen bezig. "Je merkt het als je met de collectebus rondgaat. In veel huizen brandt geen licht."

Van binnenuit

Wat opvalt, is de openheid in de gesprekken. Gerard Bakker, een van de initiatiefnemers van het Loodsproject, is verrast. "Mensen zeggen hardop wat ze echt vinden!" Een deelnemer: "Je hoort hier het verhaal áchter het verhaal. Je komt hier gemakkelijk bij de essentie, door de vrije manier van discussiëren." Bakker noemt het wel een groot voordeel dat er bij de

gesprekken een begeleider is vanuit het ontwerpbureau. Die stelt op het goede moment een vraag die het onderwerp naar een hoger niveau tilt. "Daarmee voorkom je dat mensen zich ingraven in loopgraven en elkaar beschuldigen van alleen uit zijn op verdediging van het eigenbelang."

Minne Goënga, ook een van de initiatiefnemers: "We zitten in de unieke situatie dat we hier zonder bestuurders en wethouders plannen zitten te verzinnen en dat ze nog uitgevoerd gaan worden ook!"

Patricia Braaksma, een van de projectleiders van het internationale project LancewadPlan, heeft ervaring met dit soort planprocessen. Zij ziet dat het hier vanaf het begin goed zit. "Dit wordt een gedragen plan, dus een succesvol plan. Andere processen verlopen regelmatig moeizaam en lopen vast. Hier hapert het soms ook, en hier gaat ook wel eens wat mis in de communicatie. Maar het enthousiasme van binnenuit spoelt alles weer los."

De resultaten werden op schrift gezet door de medewerkers van bureau Parklaan. Na enkele conceptversies, waarover opnieuw flink werd gediscussieerd, ontstond ten slotte het dorpsontwikkelingsplan 'Loodsen door het landschap'.

Manier van werken

De ontwerpers benadrukken dat zij weliswaar professionals zijn in hun vak, maar dat de bewoners de lokale kennis hebben. De oplossingen die de bewoners kiezen, zijn hun eigen oplossingen.

Er is een draaiboek, maar alleen op hoofdlijnen. Tijdens het proces kan en mag er van alles gebeuren, de uitkomsten staan niet vast.

De Hoornders komen twee weekenden bij elkaar. In het eerste weekend gaan ze om de tafel met de ontwerpers, bij zichzelf thuis of in het dorps huis, om alle kennis die over het gebied aanwezig is te verzamelen. Deze eerste fase bestaat uit een inventarisatie en een analyse van alle gegevens. De ontwerpers praten tijdens dit weekend met verschillende leeftijdsgroepen en belangengroepen. Als die zich niet hebben aangemeld worden ze alsnog door de ontwerpers benaderd.

De gesprekken vinden plaats in twee parallelle groepen van 6 tot 8 mensen. Doordat veel mensen zich hebben aangemeld zijn de groepen al vrij groot. Mensen die zich niet aangemeld hebben kunnen wel gewoon binnenlopen, maar dan als toehoorder deelnemen aan de gesprekken. Doel van de gesprekken is kansen en knelpunten benoemen en ontwerp opgaven formuleren.

Het tweede weekend is een ontwerpestafette: "Met de haren in de wind /Schetsen en kletsen". Drie dagen lang samen met bewoners en belanghebbenden de stortvloed aan ideeën uit de enquête en het eerste weekend selecteren en filteren. Dit gebeurt op het strand, in de duinen, op de fiets, in een schapenboet, in het strandpaviljoen.

Als voorbereiding is de bewoners gevraagd om na te denken over een verhaal dat te maken heeft met de cultuur(historie) van Den Hoorn. Ze mogen ook een voorwerp meenemen dat voor hen "de kracht van Texel" symboliseert. De verhalen dienen als kader voor de brainstormsessies, ze worden op band opgenomen zodat ze bij de eindpresentatie een plaats kunnen krijgen.

De schetsen beginnen met de ontwerp vraagstukken die de bewoners het belangrijkste vinden. Na een dagdeel worden de oplossingen en ideeën doorgegeven aan de volgende groep, die ook weer een aantal ontwerp vraagstukken mag kiezen.

Ook de schoolkinderen worden bij het schetsproces betrokken: zij krijgen via de school een A3 vel met een 'leeg' Naalplein, om zelf in te tekenen. Deze tekeningen worden op zaterdagavond tentoongesteld.

Niet iedereen wil op de intensieve manier betrokken worden bij het proces. Aan het eind van de dag presenteren de ontwerpers de essentie van de resultaten. Iedereen is dan welkom en kan reageren. De resultaten en reacties van de eerste dag zijn input voor de volgende dag.

Op zondagmiddag worden alle ideeën op een rij gelegd. De deelnemers selecteren de kansrijke en vernieuwende oplossingen. Op zondagmiddag wordt de estafette afgesloten met een presentatie van de resultaten.

Hierna trekt het ontwerpsteam zich terug om alle kennis die in de inventarisatie en ontwerpestafette is vergaard tot een eerst samenhangende schets te verwerken.

De presentatie aan de Hoorners gebeurt op een vernieuwende en inspirerende manier in Theaterrestaurant Klif 12. Hier komen casestudies aan de orde die de Hoorners direct al in hun hart kunnen sluiten. Na deze terugkoppeling wordt het ontwikkelingsplan uitgewerkt in uitvoerbare casestudies en een actieplan.

Wat is het resultaat

Het hele proces heeft in ieder geval tot gevolg dat de bewoners zich sterker bewust zijn geworden van de waarde van hun culturele identiteit en hoe die beschermd moet worden. Naar aanleiding van de (over het algemeen niet erg gewaardeerde) nieuwbouw van de afgelopen jaren verzucht iemand: "Wat waren we toen dom".

2 december 2006: het dorpsontwikkelingsplan voor Den Hoorn en omgeving is klaar, in een klein jaar tijd ontwikkeld door de bewoners zelf. Het 72 pagina's tellende boekje, met de titel 'Loodsen door het landschap', wordt aangeboden aan de gemeente Texel en de Provincie Noord Holland.

De doelen die de bewoners aandroegen variëren van zeer concreet tot abstract. Daarom is door de landschapsarchitecten gekozen voor een integraal ontwikkelingsplan met de nadruk op de ruimtelijke aspecten.

Het concept is opgebouwd rondom het loodswezen, waar Texel en speciaal Den Hoorn haar identiteit aan ontleent. Den Hoorn moet het centrum van het nieuwe loodswezen worden. Bezoekers kunnen aan de hand van 'loodsbakens' en 'loodspunten' het landschap verkennen, dit zijn bakens in tijd en ruimte die de historie en het landschap afleesbaar maken. Bordjes zijn niet nodig: via zijn mobiele telefoon kan de reiziger informatie tot zich nemen. De loodspunten zijn een aanleiding om even uit te rusten en iets te ontdekken van de historie van de plek.

Het bestemmingsplan is zodanig gewijzigd dat de plannen ruim baan krijgen. De komende jaren worden de plannen gefaseerd uitgevoerd. Naar financiering wordt gezocht.

Nynke Bout